

Nainen, mies ja monikulttuurisuus

■ Kun hollantilainen elokuvaohjaaja Theo van Gogh pyöräili viime vuoden marraskuun 2. päivän aamuna studiolla leikkaamaan uusinta elokuvaansa, joka kertoi karismaattisen oikeistopoliitikon Pim Fortuynin murhasta, 26-vuotias Hollannin ja Marokon kansalainen Mohammed Bouyer ampui häntä kohti useita kertoja. Kun van Gogh pyysi apua, Bouyer leikkasi hänen kurkkunsa auki niin, että pää miltei irtosi. Lopuksi tappaja iski ohjaajan ruumiiseen toisenkin veitsen. Siihen oli kiinnitetty viisisivuinen viesti, joka kehotti muslimeja jihadisiin.

Murha nosti Hollannissa valtavan tunnekuohun. Tihutöitä kohdistui moskeijoihin ja islamilaisiin kouluihin, jonkin verran myös kirkkoihin. Poliitikot saivat tappouhkauksia, terrorismista epäiltyjä pidätettiin. Yleinen mielipide muuttui entistäkin kalseammaksi ulkomaalaisia ja erityisesti muslimeja kohtaan. Vaatimukset maahanmuuton rajoittamiseksi ja siirtolaisväestön sulauttamiseksi voimistuivat. Hallitus oli jo aikaisemmin alkanut luopua perinteisestä monikulttuurisuuspolitiikasta, joka oli tukenut maahanmuuttajien omien yhteisöjen toimintaa. Vuosisatainen vapaamielisyyden ja suvaitsevaisuuden perinne näytti murenevan hetkessä.

Tabujen rikkomisesta väkivaltaan

Theo van Gogh ei osunut sattumalta terrorin kohteeksi. Filmeissään ja kolumneissaan

hän oli arvostellut kovasanaisesti Hollannin muslimiyhteisöjä. Marokkolaisiin hän viittasi toistuvasti ilmaisulla ”vuohennussijat”. Myös juutalaiset hän oli suuttanut väittämällä, että nämä potevat Auschwitz-pakkomiellettä ja häntä arvostelleella juutalaisella naishistorioitsijalla on seksifantasioita tohotori Mengelestä.

Van Gogh oli myös ohjannut lyhytelokuvan *Submission*, jonka oli käsikirjoittanut somalisyntynyt naiskansanedustaja Ayaad Hirsi Ali. Elokuvasa neljä musliminaista kertoo alistetusta asemastaan ja kokemuksestaan pahoinpitelyistä. He ovat pukeutuneet läpinäkyvään burkhaan ja heidän iholleen on tatuoitu *Koraanin* kaikkein naisvihamielisimpiä säkeitä. Islamin tabujen rikkominen oli ilmeisen tietoista.

Sekä Hirsi Ali että van Gogh saivat tappouhkauksia, kun *Submission* oli esitetty Hollannin televisiossa. Hirsi Ali vetäytyikin julkisuudesta ja suostui ympärivuorokautiseen poliisivartiointiin. Van Gogh ei sen sijaan hyväksynyt turvatoimia, koska ei uskonut kenenkään käyvän hänen kaltaisenaa ”iloisen kylähullun” kimppuun.

Tarvitsee tuskin erikseen korostaa, että van Goghin murhaan liittyy vaikeita moraalisia ja poliittisia ongelmia, vaikka itse teon vääryydestä ja rikollisuudesta ei ole epäselvyyttä. Hirsi Ali ja van Gogh eivät ole ensimmäisiä, jotka ovat kiinnittäneet huomiota monissa eurooppalaisissa maissa to-

teutetun monikulttuurisuuspolitiikan ongelmiin.

Muun muassa Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa, Saksassa, Skandinavian maissa ja Hollannissa laajasti kannatetun monikulttuuristiseksi kutsutun näkemyksen perusajatus on ollut, että maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöjen on sallittava säilyttää oma kulttuuriperinteensä ja oma identiteettinsä. Vähemmistöjen sisäisiin asioihin on vaadittu puuttumaan mahdollisimman vähän. Oman ryhmän yhteenkuuluvuuden on ajateltu edistävän vähemmistöjen integroitumista yhteiskuntaan sekä estävän rasismia ja syrjintää.

Kriitikoiden mukaan monikulttuurisuuspolitiikka ei ole tuottanut toivottuja tuloksia. Se on pikemminkin vahvistanut kulttuuristen ryhmien sulkeutuneisuutta. Vuorovaihtuksen puuttuessa ei ole syntynyt myöskään keskinäistä kunnioitusta, vaan esimerkiksi juuri Hollannille on ollut tyypillistä alakulttuurien välinen pahansuopaisuus ja ennakkoluulo, kuten van Goghin puheet vuohennussijoiden viidennestä kolonnasta ja syksyn väkivallanteot ilmentävät.

Historiaan perehtyminen itse asiassa osoittaa, että vapaamielisyys ja suvaitsevaisuus eivät ole koko totuus hollantilaisesta yhteiskunnasta. Pasi Saukkonen ja Leena Malkki osoittavat valaisevassa artikkelissaan ”Theo van Goghin murhan historia” (*Kanava* 2/2005), että hollantilaisen sallivuuden toinen puoli oli pilarisaation nimellä tunnettu järjestelmä, jossa yhteiskunta jo 1800-luvulla eriytyi itseriittoisiin ja sulkeutuneisiin elämänkatsomuksellisiin ideologioihin yhteisöihin. Erilaisuutta on kyllä siedetty mutta ei kunnioitettu. Pilarisaation takia yhteisöt ovat perinteisesti kontrolloineet tiukasti omien jäsentensä elämää ja ylläpiti-

vät samalla ulkopuolisista kielteisiä mielikuvia. Saukkonen ja Malkki toteavat, että Hollannin poliittiseen kulttuuriin on kuulunut värikäs mutta ulkopuolisen korvissa joskus räikeän loukkaava kielenkäyttö.

Pilarisaatiojärjestelmä on kyllä murentunut 1960-luvulta alkaen, mutta joidenkin sen piirteiden vaikutus on jatkunut. Monikulttuurisuuskeskustelua ei liene helpottanut se, että pilarisaatiohengessä sisäistettyjen ennakkoluulojen ilmaisua on yritetty kahlita hurskastelevaksi mielletyllä poliittisen korrektisuuden säännöstöllä.

Monikulturismin ongelmat

Suomessa kulttuuriantropologi Maaria Ylänkö on käyttänyt erinomaisia puheenvuoroja monikulturismista. Hänen mukaansa monikulturismi ei vain johda vähemmistöryhmien eristymiseen. Se voi myös vaikeuttaa niiden vähemmistöjen jäsenten asemaa, jotka haluavat ottaa etäisyyttä taustaryhmäänsä ja omaksua valtakulttuurin. Kun Suomen ulkomaalaisista puolet on avio- tai avoliitossa suomalaisen kanssa, voidaan kysyä, miksi heidät pitäisi nähdä vain etnisen tai kansallisen ryhmänsä edustajina. Ylängön mukaan avioliittoalttiudessa näkyy hyväksyvä asenne muukalaisiin. Assimiloi-va asenne voi kertoa suuremmasta suopeudesta erilaista kohtaan kuin ulkomaalaisen tulkitseminen ryhmänsä edustajaksi.

Ylänkö on korostanut myös sitä, että vähemmistöjen kulttuuriperinteiden hyväksyminen niiden omilla ehdoilla voi aiheuttaa ongelmallisia seurauksia sukupuolten tasa-arvon kannalta. Huivin käyttö ja kiello osallistua poikien kanssa yhteisille liikuntatunneille ja uimahallikäynnneille rajoittavat muslimityttöjen vapautta olla ja elää kuten ikätoverinsa.

Feministifilosofi Susan Moller Okin, joka kuoli vuosi sitten traagisissa olosuhteissa pari päivää ennen kuin hänen oli määrä pitää Kansainvälisen naisten päivän esitelmä Radcliffe Institutessa, on ilmaissut ajatuksen vielä painokkaammin artikkelissa ”Is Multiculturalism Bad for Women?” Okinin mielestä on ongelmallista taata ryhmäoikeuksia vähemmistökulttuureille ja uskonnoille edes silloin, kun takaamisen ehto on sitoutuminen liberalistisen demokratian kunnoittamiseen. Uskonnot ja perinteet rajoittavat naisten osallistumista, liikkumista ja taloudellista asemaa sekä suosivat moniavioisuuden, pakkoavioliittojen ja sukuelinten silpomisen kaltaista naisten alistamista. Demokraattisen yhteiskunnan ei tule Okinin mukaan suojella niitä edes kulttuurin säilyttämisen nimissä, vaan keskittyä tukemaan yksilöoikeuksia.

Monikulttuurismin pohjalta ei myöskään ole edellytyksiä vastustaa kulttuurien välistä väkivaltaisuutta. Monikulttuurismin filosofisena perustana on usein eettinen ja kulttuurinen relativismi. Eettinen relativismi on teoria, joka sanoo, että kaikki moraaliperiaatteet ovat tosiasiaassa kulttuurisidonnaisia. Se ei sano mitään siitä, millaisia ihmiset eri kulttuureissa *uskovat* omien moraaliperiaatteensa olevan. Empiirinen totuus lienee, että suuri osa ihmisistä arvelee omien arvojensa olevan ainoat oikeat.

Relativismiin vetoamalla yritetään usein puolustaa kulttuurien välisen suvaitsevuuden vaatimusta. Kuten olen huomauttanut *Maailmankansalaisen etiikassa*, tällainen sovellus perustuu ajatusvirheeseen, jossa on ällistyttävintä sen laaja suosio. Vaatimus pidättä vieraiden kulttuurien arvostelusta on näet juuri sellainen kulttuurien rajat ylittävä moraaliperiaate, jonka oikeutuksen re-

lativismi kieltää. Relativismista voisi seurata kulttuurien rajat ylittävä suvaitsevaisuus vain, jos suurin osa ihmisistä jo olisi relativisteja. Kun niin ei ole, on vaikeaa nähdä, millä perusteella suvaitsevuutta edistävää relativisti voisi vaatia muihin kulttuureihin kuuluvia muuttamaan tässä suhteessa miel-tään. Mitä relativisti olisi sanonut esimerkiksi Slobodan Milosevicille, kun hän torjui Kosovon tilanteen arvostelun todeten, että ulkopuolisilla ei ole edellytyksiä puuttua Jugoslavian sisäisiin asioihin?

Eettinen liberalismi ja sen vaihtoehdot

Onko sukupuolten tasa-arvon puolustukseksi parempaa vaihtoehtoa kuin eettinen liberalismi, joka takaa kaikille samat yksilöoikeudet ja huolehtii, ettei niiden toteuttamismahdollisuudet ole vinoutuneet sukupuolisesti tai muista syistä? Voihan eettinen liberalismi olla pitkälle kulttuurisesti suvaitsevaista, koska se korostaa julkisen vallan puolueettomuutta elämäni hanteisiin ja yhteisöllisiin sitoumuksiin nähden sekä kieltää syrjimästä ketään etnisen alkuperän tai uskonnon perusteella. Suvaitsevaisuuden rajat tulevat kuitenkin vastaan, sillä yhteiskunnassa toimivien yhteisöjen toimintaan puututaan heti, kun nämä estävät jäsentensä henkilökohtaisen autonomian kehitystä. Eettisesti liberalistinen yhteiskunta näyttää suvaitsevan vain liberaaleja yhteisöjä.

Eettistä liberalismia voidaan arvostella siitä, ettei sen suvaitsevaisuus ulotu kovin pitkälle. Lisäksi sitä voidaan pitää epärealistisena ja ehkä vähän kaksinaamaisenaakin ideaalina. Jos sen pohjalta arvostellaan musliminaisten huntuja, mitä vastataan kysymykseen, toteuttavatko länsimaiden po-

pulaarit naisihanteet sen enempää sukupuolten tasa-arvoa. Lisääkö naisen vapaus altistaa itsensä miehen esineellistävälle katseelle henkilökohtaista autonomiaa?

Mitä olisi ajateltava esimerkiksi seuraavasta pari päivää sitten lukemastani uutisesta. Kyläkauppias Vesa Keskisen salarakaana ja suorasukaisten seksipalstojen kolumnistina kuuluisuuteen ponnahtanut Marika Fingerroos järjesti itselleen yllätyshäät *7 päivää* -lehden syntymäpäiväjuhlien yhteydessä. Hääseremoniassa morsian ratsasti estradille hevosella, pukeutuneena läpinäkyvään minimekkoon. Noustuaan ratsun selästä hän riisui pitsiset pikkuhousunsa ja paljasti samalla takapuolensa kohisevalle juhlaväelle. Kun nimettömät oli heitetty yleisön joukkoon, Fingeroosin ja tämän pitkäaikaisen avosiipan vihki kristilliseen avioon poppipappi Mikko Salmi, joka vielä vähän aikaisemmin oli hävennyt lipereitään Turun piispan uskottomuusjupakan takia.

Miten yhdistää sukupuolten tasa-arvo, yksilönvapauksien kunnioitus ja kulttuuristen erojen hyväksyminen? Filosofisia vastausyrityksiä ovat esittäneet yhdysvaltalainen John Rawls ja britti Joseph Raz.

Rawlsin poliittinen liberalismi eroaa eettisestä liberalismista siinä, että se tunnustaa hyväksyttävien elämänihanteiden ja niiden perusteella erottumaan pyrkivien yhteisöjen moninaisuuden. Poliittinen liberalismi rajoittaa uskonnollisen tai muun yhteisön vapautta toteuttaa omaa elämäntapaansa vain pakottavasta syystä ja mahdollisimman vähän. Pakottavan syyn antaa toiminta, joka uhkaa yhteisön jäsenen mahdollisuutta toimia täysivaltaisena kansalaisena poliittisessa demokratiassa.

Razin liberaali monikultturismi taas on valmis aktiivisesti tukemaan yhteiskunnassa toimivia kulttuurisia vähemmistöjä, kunhan ne suostuvat dialogiseen suhteeseen valtakulttuurin kanssa sekä takaavat jäsenilleen poliittisen autonomian ja vapaan eroamisoikeuden yhteisöstä.

Kolmas vaihtoehto voisi olla uusaristotelismi, joka edellyttää oikeudenmukaisen yhteiskunnan turvaavan kaikille jäsenilleen mahdollisuuden ihmisenä olemiseen olennaisesti kuuluvien ulottuvuuksien toteuttamiseen. Näihin ulottuvuuksiin kuuluvat tunnustetuksi tuleminen sekä muista erillisenä yksilönä että kulttuurisen taustansa edustajana, ja niiden pohjalta muodostuvat elämänihanteet myönnetään sekä yksilöittäin että kulttuureittain vaihteleviksi.

Helppoja ratkaisuja ei ole: kulttuuriperinteet, yksilönvapaudet ja tasa-arvo ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Monikulttuurismin kritiikissä on kuitenkin liiaksi korostunut ajatus kulttuuristen perinteiden välttämättömästä konservatiivisuudesta. Ainakin historiaan perehtyneet voivat helposti huomata, että mikään kulttuuri, uskonto tai yhteisö ei ole monoliittinen, vaan kaikkiin sisältyy sekä uudistavia että säilyttäviä aineksia. Oikeaa monikulttuurisuuspolitiikkaa voisi olla samanaikaisesti tukea haavoittuvien vähemmistöjen oman identiteetin säilymistä ja rohkaista yhteisöjä kriittiseen dialogiin sekä sisäisesti että valtakulttuurin kanssa. Naisten aseman kannaltakin se saattaisi tuottaa parhaan tuloksen.

Juha Sihvola

Kirjoitus perustuu Helsingin yliopiston järjestämässä Kansainvälisen naisten päivän jublassa 8.3.2005 pidettyyn esitelämään.